

บทบาทของปอเนาะและมัสยิดในการธำรงไว้ซึ่งภาษามลายูอักษรญาวิในจังหวัด
ชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย

Roles of Pondok and Madrasah in Preserving the Malay Language Using Jawi Script in Southern Border Provinces of Thailand

Received: October 20, 2023 ■ Revised: November 14, 2023 ■ Accepted: December 4, 2023

อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต¹ นูมาน หะยิมะแซ² มุฮามัตสกรี มัณยูนู³ ฮานาฟี วงษ์หลี⁴

Ibrahem Narongraksakhet, Numan Hayimasae, Muhamatsakree Manyunu,
Hanafi Wonglee

¹ Ph.D. (หลักสูตรและการสอน). ศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาอิสลามศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. อีเมลผู้เขียนหลัก: ibrahem.n@psu.ac.th
Ph.D. (Curriculum and Instruction). Assistant Professor. Faculty of Islamic Studies, Prince of Songkla University Pattani Campus. Corresponding Author Email: ibrahem.n@psu.ac.th

² Ph.D. (ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้). ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาภาษามลายูและมลายูศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. อีเมล: numan.h@psu.ac.th
Ph.D. (Southeast Asian History). Assistant Professor. Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus Email: numan.h@psu.ac.th

³ Ph.D. (การจัดการและพัฒนาหลักสูตร). รองศาสตราจารย์ ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี.
อีเมล: makree4@yahoo.com
Ph.D. (Curriculum Management and Development). Associate Professor, Faculty of Education, Fatoni University.
Email: makree4@yahoo.com

⁴ M.A. (การสอนอิสลาม). อาจารย์, อาจารย์ประจำสาขาวิชาอิสลามศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
Email: moonindosat2@gmail.com
M.A. (Islamic Teaching). Lecture. Faculty of Education, Yala Rajabhat University. Email:
moonindosat2@gmail.com

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ งานวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1. การเข้ามาของอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย 2. การพัฒนาปอเนาะและมัดระซะฮ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย 3. บทบาทของปอเนาะและมัดระซะฮ์ในการธำรงไว้ซึ่งภาษามลายูอักษรเงาวีในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย

วิธีการศึกษา การวิจัยเชิงคุณภาพนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเอกสารที่เน้นเอกสารระดับปฐมภูมิ นอกจากนี้ก็มีการอ้างอิงถึงเอกสารที่เป็นทุติยภูมิและตติยภูมิ

ผลการวิจัย การดำรงอยู่ของชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับการเข้ามาของศาสนาอิสลามในภูมิภาคแห่งนี้ จากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์พื้นที่ชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนของชาวมลายูโบราณที่รู้จักในนาม "ลังกาสุกะ" นักประวัติศาสตร์บางคนเชื่อว่าลังกาสุกะตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของคาบสมุทรมลายู ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างสงขลาและรัฐกลันตันของประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย แต่บางคนกลับแย้งว่าลังกาสุกะตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของคาบสมุทรมลายู

ศาสนาที่เก่าแก่ของชาวลังกาสุกะ ได้แก่ ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาฮินดู ศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม ขนชั้นนำในสังคมลังกาสุกะส่วนใหญ่นับถือศาสนาฮินดู พราหมณ์และพุทธ อิสลามเข้าในภูมิภาคนี้ในคริสต์ศตวรรษที่ 15 แต่คนในพื้นที่แห่งนี้เปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลามในราวคริสต์ศตวรรษที่ 13 หรือ 14 ผลการวิจัยจึงสามารถจะสรุปโดยสังเขปว่าอิสลามเข้ามาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยในสอง ลักษณะคือ การเข้ามาของอิสลามในกลุ่มชนชั้นปกครองและการเข้ามาสู่ประชาชนโดยทั่วไป

หลังจากที่กษัตริย์องค์สุดท้ายของลังกาสุกะเข้ารับอิสลาม ลังกาสุกะก็ค่อย ๆ หายไปและคำว่าปาตานีก็ปรากฏตัวขึ้นแทนลังกาสุกะ หลังจากนั้นอิสลามได้แพร่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง และเข้ามาแทนที่วัฒนธรรมและแนวปฏิบัติเก่า ๆ บางอย่างของสังคมลังกาสุกะ รวมทั้งพิธีกรรมและรูปแบบการใช้ชีวิตประจำวัน

จากนั้นภาษามลายูที่ใช้อักษรหรืออักษรปัลลวะก็ถูกแทนที่ด้วยอักษรญาวิที่มีอิทธิพลจากภาษาอาหรับ ในบรรดาสถาบันหลักที่มีบทบาทในการอนุรักษ์และธำรงไว้ซึ่งอักษรญาวิ ได้แก่ ปอเนาะที่ก่อตั้งขึ้นครั้งแรกในราวคริสต์ศตวรรษที่ 15 และมัตระชะฮ์ ที่ปรากฏขึ้นในราวคริสต์ศตวรรษที่ 20

ในส่วนของภาษานั้น ภาษามลายูเป็นภาษาออสโตรนีเซียนที่มีพัฒนาการถึง 5 ยุคสมัย ได้แก่ ภาษามลายูโบราณ ภาษามลายูกำ ภาษามลายูคลาสสิก ภาษามลายูยุคก่อนสมัยใหม่ และภาษามลายูสมัยใหม่ ในขณะที่ภาษามลายูที่ใช้อักษรญาวิสามารถแบ่งออกได้เป็นสมัยต่าง ๆ คือ สมัยโบราณ สมัยปากาตัน สมัยชะฮ์บา สมัยญาวิดิยันและญาวิสมัยปัจจุบันที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน.

การนำผลวิจัยไปใช้ เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สามารเป็นคุณูปการทางวิชาการและสามารถต่อยอดในแวดวงวิชาการต่อไป

คำสำคัญ: ปอเนาะ มัตระชะฮ์ มลายูอักษรญาวิ

Abstract

Objectives: This research was aimed to study 1. The Coming of Islam in Southern Border Provinces of Thailand 2. The Development of Pondok and Madrasah in Southern Border Provinces of Thailand 3. Roles of Pondok and Madrasah in preserving Malay Language using Jawi script in Southern Border Provinces of Thailand.

Methodology: This qualitative research had applied the documentary research methodology that emphasized on primary sources while second and tertiary sources were also used.

Research Findings: The existence of the southern border region of Thailand has been related to the arrival of Islam to this region. From historical facts, the southern border region of Thailand was a part of the ancient Malay settlement known as “Langkasuka”. Some historians believed that Langkasuka was located on the east side of the Malay Peninsula which was located between Songkhla and Kelantan and some argued that it was located on the west side of the Malay Peninsula. The ancient religions of the inhabitants of Langkasuka were Brahma, Hinduism, Buddhism, and Islam. The elite in the Langkasuka society mostly were Hindus, Brahmins, and Buddhists. Islam came to this region in the 15th century and the locals converted to Islam in the thirteenth or fourteenth century. It could be said briefly that the arrival of Islam in the southern border provinces of Thailand could be divided into two parts, 1. The entry of Islam into the ruling class. 2. The introduction of Islam into inhabitants.

After the last king of Langkasuka embraced Islam Langkasuka gradually disappeared and Patani government emerged as its successor and Islam spread widely and replaced some of the old cultures and practices of the society including daily rituals and styles. Then the Malay language that used Palawa writing was replaced by the Jawi writing that based on Arabic alphabet. Among main institutions that have played their roles in preserving the Jawi Script were Pondok and Madrasah. Pondok was firstly founded in the 15th century while Madrasah appeared in the 20th century.

Malay Language is an Austronesian language that had 5 eras, namely, Ancient Malay, Old Malay, Classical Malay, Premodern Malay, and Modern Malay while Malay script can be divided into periods, namely, Old Period, Pakatan Period, Za'ba Period, Jawi Dian Period and Modern Period respectively.

Contribution: It is a new body of knowledge that can be an academic contribution and can be further developed in the academic circle.

Keywords: Pondok, Madrasah, Jawi Script

บทนำ

จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยที่ประกอบด้วยจังหวัดนราธิวาส ปัตตานี สตูล ยะลา และ 4 อำเภอของจังหวัดสงขลา จะนะ นาทวี สะบ้าย้อย และ เทพา มีประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวมลายูที่มีเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมที่แตกต่างจากคนส่วนใหญ่ในพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศ ประชากรมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่จะใช้ภาษามลายูในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน สำเนียงภาษามลายูในจังหวัดนราธิวาส ปัตตานี และยะลา เป็น สำเนียงภาษาที่ใกล้เคียงกับสำเนียงภาษามลายูของรัฐกลันตัน ประเทศสหพันธรัฐ มาเลเซีย ส่วนประชากรในจังหวัดสตูลบางส่วนจะใช้ภาษามลายูที่มีสำเนียงใกล้เคียง กับสำเนียงภาษามลายูของรัฐเคดาห์ ประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย สำหรับประชากร มุสลิมในบางพื้นที่ของ 4 อำเภอของจังหวัดสงขลาอันได้แก่ จะนะ นาทวี สะบ้าย้อย และเทพาจะใช้ภาษามลายู บางพื้นที่ก็ใช้ภาษาไทยท้องถิ่นที่เรียกว่าภาษาใต้

ภาษามลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีใช้มาตั้งแต่สมัยลังกาสุกะ ในพื้นที่ แห่งนี้ภาษามลายูไม่ได้หมายถึงเพียงสื่อในการสื่อสารเท่านั้น แต่ยังสื่อความหมายว่าผู้ ที่สื่อสารด้วยภาษามลายูเป็นมุสลิม สิ่งนี้เป็นเหตุผลหนึ่งว่าทำไมบางครั้งคำว่า “มุสลิม” และคำว่า “มลายู” ถูกใช้ในความหมายเดียวกัน ด้วยเหตุผลดังกล่าวการ รักษาและธำรงไว้ซึ่งภาษามลายูโดยเฉพาะการรักษาและการธำรงไว้ซึ่งภาษามลายู อักษระญาวิจึงมีความหมายอย่างยิ่งต่อชีวิตและการดำรงอยู่ของชาวมลายูในพื้นที่แห่งนี้

การกำเนิดปอเนาะและมัสยิดชะฮีดในพื้นที่แห่งนี้จะมีความสัมพันธ์กับการเข้า มาของศาสนาอิสลามในภูมิภาคแห่งนี้ จากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ พื้นที่จังหวัด ชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยเคยเป็นส่วนหนึ่งของการตั้งถิ่นฐานของชาวมลายู โบราณที่เรียกว่า "ลังกาสุกะ" ตามบันทึกของราชวงศ์เหลียง ลังกาสูกะปรากฏขึ้นราว ค.ศ. 80-100 นักประวัติศาสตร์บางคนเชื่อว่าลังกาสุกะตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของ คาบสมุทรมลายู ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างสงขลาและรัฐกลันตัน แต่บางคนก็แย้งว่าลังกาสุกะ ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของคาบสมุทรมลายู (Abdul Halim Bashah, 1994) ลังกาสูกะ

เป็นเมืองท่าการค้าที่สำคัญสำหรับนักเดินเรือชาวเอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนักเดินเรือเริ่มเดินเรือข้ามอ่าวไทยไปยังคาบสมุทรมลายูโดยตรง (Abdul Razak Muhmood; Ahmad Fathi Al-Fatani, 2018).

ในอดีตชาวลังกาสุกะนับถือศาสนาพราหมณ์ ศาสนาฮินดู ศาสนาพุทธ และต่อมาได้นับถือศาสนาอิสลาม ขนชั้นนำในสังคมลังกาสุกะส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพราหมณ์ ฮินดู และพุทธ ส่วนศาสนาอิสลามเริ่มมีบทบาทในภูมิภาคนี้ในคริสต์ศตวรรษที่ 15 มีผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่าคนในท้องถิ่นของลังกาสุกะเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลามในคริสต์ศตวรรษที่ 13 หรือ 14 และมีผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์บางคนที่มีทัศนะว่าคนในท้องถิ่นของลังกาสุกะเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลามเมื่อ 300 ปีก่อนที่กษัตริย์องค์สุดท้ายแห่งลังกาสุกะจะเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลามและประกาศจัดตั้งรัฐใหม่ในปี ค.ศ. 1457. (Teeuw, 1970; Mohd. Zamri, 1993; Abdul Rahman, 2007)

อาจกล่าวโดยสังเขปได้ว่าการเข้ามาของอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนคือ 1. การเข้ามาของอิสลามในกลุ่มชนชั้นปกครอง 2. การเข้ามาของอิสลามในผู้คนทั่วไป การเข้ามาของอิสลามสู่ชนชั้นปกครองเกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 15 เมื่อกษัตริย์องค์สุดท้ายของลังกาสุกะเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลามในปี ค.ศ. 1457 ทัศนะนี้สอดคล้องกับทัศนะของอับดุลเราะห์มาน (Abdul Rahman Haji Abdullah, 2007) ซึ่งเขียนไว้ในหนังสือ "ประวัติศาสตร์และอารยธรรมอิสลาม" ว่าชาวปัตตานีเข้ารับอิสลามก่อนที่กษัตริย์ศรีวิจักษณ์จะเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม 3 ศตวรรษ ในหนังสือเล่มเดียวกันได้ระบุว่ามิชชันนารีมุสลิมอาหรับบางส่วนที่อาศัยอยู่ในลังกาสุกะซึ่งได้เผยแพร่ศาสนาอิสลามไปยังเกาะบูตอนในสุลาเวสี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในตอนนั้นอิสลามได้วางรากฐานที่มั่นคงในลังกาสุกะแล้ว มูฮัมหมัดซัมรี (Mohd. Zamberi A. Malek, 1993) ในหนังสือชื่อ "Muslims of Patani: History and Politics" ท่านได้แสดงทัศนะว่าอิสลามมาถึงจำปาในศตวรรษที่ 11 หรือ 12 และจำปานั้นมีความสัมพันธ์อันดีกับปัตตานี จากความสัมพันธ์อันดีนี้ อิสลามจึงเดินทางมาถึงลังกาสุกะและสู่เมืองปัตตานี หลังจากที่ถูกกษัตริย์องค์สุดท้ายของ

ลังกาสุกะเข้ารับอิสลาม คำว่าปาตานีก็ปรากฏขึ้น จากนั้นวัฒนธรรมที่อิงศาสนาอิสลามเข้ามาแทนที่วัฒนธรรมและแนวปฏิบัติเก่า ๆ บางอย่าง รวมถึงพิธีกรรมและรูปแบบการใช้ชีวิตประจำวันของสังคมลังกาสุกะ จากนั้นภาษามลายูที่เคยใช้อักษรปัลลวะหรืออักษรอินเดียก็ถูกแทนที่ด้วยอักษรหรืออักษรญาวีที่มาจากพยัญชนะภาษาอาหรับ

วัตถุประสงค์และระเบียบวิธีวิจัย

บทความวิจัยเชิงคุณภาพนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางเอกสารเป็นหลัก โดยกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษา 1. การเข้ามาของอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ 2. พัฒนาการของปอเนาะและมัดระซะฮ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ 3. บทบาทของปอเนาะและมัดระซะฮ์ในการธำรงไว้ซึ่งภาษามลายูอักษรญาวีในจังหวัดชายแดนภาคใต้

วิวัฒนาการของภาษามลายู

ภาษามลายูถือเป็นภาษาหลักภาษาหนึ่งในกลุ่มภาษามลายู-โพลีเนเซียนซึ่งอยู่ในตระกูลออสโตรนีเซียน (wikipedia) อับดุลรอฮิดและอะหมัด โงฮารี(Abdul Rashid Melebek dan Amat Juhari Moain, 2005) ได้นำเสนอว่าภาษามลายูได้ผ่านวิวัฒนาการมา 5 สมัยคือ สมัยมลายูโบราณ มลายูเก่า มลายูคลาสสิก มลายูก่อนสมัยใหม่ และมลายูสมัยใหม่

ภาษามลายูโบราณเป็นภาษาที่ใช้โดยชาวมลายูโบราณหรือชาวมลายูโปลินีเซียนที่วางรากฐานอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และนุซันตาราก่อนการเข้ามาของชาวมลายูออสโตรนีเซียน ซึ่งบางคนเชื่อว่าเกิดขึ้นก่อนคริสตกาล (Ahmad Dahlan, 2017) ภาษามลายูโบราณนี้มีการใช้ในจัมปาของเวียดนามราวคริสต์ศตวรรษที่ 2 ภาษามลายูโบราณนี้ไม่มีลักษณะเฉพาะที่ไม่มีการผสมผสานกับภาษาสันสกฤต ภาษาอินเดีย ภาษาอาหรับ ภาษาจีน และภาษาตะวันตก ภาษามลายูโบราณนี้ถูกจัดอยู่ในกลุ่มภาษาก่อนมีการใช้อักษร

ภาษามลายูเก่าเป็นภาษามลายูที่ได้รับอิทธิพลจากภาษาสันสกฤตและภาษาอื่น ๆ ของอินเดียที่ผ่านพ่อค้าและนักเผยแพร่ศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธ เป็นภาษาที่ไม่มีกรรมผสมผสานกับภาษาอาหรับ ภาษาจีน ภาษาตะวันตก เชื่อกันว่าภาษามลายูเก่านี้เริ่มมีการใช้ในราวคริสต์ศตวรรษที่ 4 พร้อมกับกับการค้นพบศิลาจารึกที่เขียนด้วยภาษามลายูเก่าที่เวียดนาม ในส่วนของแหลมมลายูก็มีการค้นพบศิลาจารึกที่รัฐเคดาห์ของประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย พบที่ไซยาในจังหวัดสุราษฎร์ธานี พบที่ตะกั่วป่าในจังหวัดพังงา และพบในปาเล็มบัง ประเทศอินโดนีเซีย (Wikipedia)

ภาษามลายูคลาสสิกเป็นภาษามลายูที่ได้รับอิทธิพลจากภาษาอาหรับผ่านพ่อค้าและนักเผยแพร่ศาสนาอิสลามจากตะวันออกกลาง นอกจากนั้นภาษามลายูคลาสสิกยังมีอิทธิพลจากอินเดียที่มาจากคุชราต และภาษาจีนจากประเทศจีน ภาษามลายูคลาสสิกเป็นภาษาที่ใช้ตัวอักษรญาวิที่มาจากภาษาอาหรับโดยส่วนใหญ่ภาษามลายูคลาสสิกจะไม่มีการใช้ภาษาของตะวันตก ภาษามลายูคลาสสิกนี้เริ่มมีการใช้ในคริสต์ศตวรรษที่ 14 ศิลาจารึกที่เก่าแก่ที่สุดที่ค้นพบที่เขียนด้วยภาษามลายูอักษรญาวิก็คือ ศิลาจารึกแห่งตรังกานู ประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย หลังจากนั้นก็มีการค้นพบศิลาจารึกอักษรญาวิที่เนอเกอริซัมปัตัน รัฐปาหัง รัฐเปรัก รัฐกลันตัน รัฐเคดาห์ ส่วนในประเทศอินโดนีเซียก็ค้นพบที่สุมาตราใต้และสุมาตราตะวันตก ญัมบี รียากาลิมันตัน อาจะห์ เป็นต้น (Ahmad Dahlan, 2017)

ภาษามลายูก่อนสมัยใหม่ เป็นภาษามลายูที่ผสมผสานกับภาษาตะวันตกโดยผ่านพ่อค้าและนักล่าอาณานิคมชาวตะวันตก ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีชาวตะวันตกเข้ามาทำการค้าขายและบางชาติก็มาเพื่อการล่าอาณานิคม ชาวมลายูจึงมีปฏิสัมพันธ์กับชาวตะวันตกจนภาษาของตะวันตกเข้ามามีบทบาทและผสมผสานกับภาษามลายูที่กำลังใช้อยู่ในตอนนั้น ภาษาตะวันตกที่ผสมผสานกับภาษามลายูก็จะมีภาษาโปรตุเกส ภาษาฮอลแลนด์ ภาษาอังกฤษ ภาษาสเปน และภาษาฝรั่งเศส แม้ในสมัยนี้ภาษามลายูจะมีการผสมผสานกับภาษาตะวันตกแต่ก็ยังเป็นภาษามลายูที่ยังใช้อักษรญาวิ

ภาษามลายูสมัยใหม่เป็นภาษาที่มีการผสมผสานกับภาษาอาหรับ ภาษาสันสกฤต ภาษาอินเดีย ภาษาจีน และภาษาตะวันตก เช่น คำว่า ตามัต กิตาบ มาจาก

ภาษาอาหรับ เดวา ราญา มาจากภาษาสันสกฤต เป็นเตรา อัลมารี มาจากภาษาโปรตุเกส จาวัน เตกอ มี มาจากภาษาจีน เซอโกละฮ มาจากภาษาฮอลแลนด์ มอเตอร์ โม่บิล มาจากภาษาอังกฤษ เป็นต้น

ภาษามลายูอักษระญาวี

ในปัจจุบันภาษามลายูเป็นภาษาราชการในประเทศอินโดนีเซีย ประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย บรูไน และสิงคโปร์ ส่วนในจังหวัดชายแดนภาคใต้้นภาษามลายูเป็นภาษาที่ใช้มาตั้งแต่สมัยลังกาสุกะ เป็นภาษาที่ใช้ในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน ใช้ในการค้าขาย การศึกษา และการเผยแพร่ศาสนา ในสมัยลังกาสุกะที่มีผู้คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพราหมณ์ ฮินดู หรือแม้กระทั่งในสมัยศรีวิชัยที่ผู้คนหันมานับถือศาสนาพุทธ ในพื้นที่แห่งนี้ก็ยังคงใช้ภาษามลายูเป็นหลัก แต่ในตอนนั้นลังกาสุกะยังใช้อักษระปัลลวะที่มีอิทธิพลมาจากอินเดีย แต่ในตอนต้นของศตวรรษที่ 15 แห่งคริสตกาล เมื่อกษัตริย์องค์สุดท้ายของลังกาสุกะเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม สถานภาพของภาษามลายูก็ยังคงเดิม แต่อักษระปัลลวะที่เคยใช้มาก็ถูกอักษระญาวีเข้ามาแทนที่ และไวยากรณ์ภาษาอาหรับก็ถูกนำมาใช้กับภาษามลายูที่ใช้อักษระญาวีเช่นกัน การนำอักษระญาวีมาใช้แทนอักษระปัลลวะนั้นมีสาเหตุหลักคือ 1. การมีอิทธิพลของศาสนาอิสลาม เพราะศาสนาอิสลามนั้นมีความผูกพันอย่างเหนียวแน่นกับอัลกุรอานที่เป็นภาษาอาหรับ 2. ในทัศนคติของมุสลิมอักษระปัลลวะนั้นมีความผูกพันกับศาสนาพราหมณ์ ฮินดูหรือพุทธ ซึ่งในขณะนั้นการใช้อักษระปัลลวะจึงดูเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมกับวัฒนธรรมใหม่ของชาวมลายูที่วางอยู่บนพื้นฐานของศาสนาอิสลาม 3. โลกมลายูได้มีการใช้อักษระญาวีแล้ว

อักษระหรืออักษระญาวีนั้นมิใช่มาตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 14 แห่งคริสตกาลราว ๆ ในปีค.ศ. 1300 มีต้นกำเนิดมาจากวรรณกรรมภาษาอาหรับที่ชาวเปอร์เซียนำเข้ามาสู่อาณาจักรมลายูญัมบี (Jambi) ซึ่งตั้งอยู่ทางตอนเหนือของปาเล็มบัง บนเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซียในปัจจุบัน การถือกำเนิดของอักษระญาวีมีความเกี่ยวข้องกับการเข้ามาของอิสลามในนุซันตารา ซึ่งเชื่อกันว่าชาวเปอร์เซียเป็นผู้ที่ริเริ่ม

นำอักษรอาหรับซึ่งเป็นที่มาของอักษรญาวีเพื่อนำมาใช้กับภาษามลายูคลาสสิก มีข้อสันนิษฐานว่า คำว่า "ญาวี" มีรากเหง้ามาจากคำว่า "ญาวา" ซึ่งหมายถึงชวา แต่มีนักวิชาการบางคนไม่เห็นด้วย และสันนิษฐานว่า คำว่า "ญาวี" เป็นชื่อทั่วไปสำหรับพื้นที่ที่อยู่ภายใต้การควบคุมหรืออิทธิพลของชวา และมีนักวิชาการบางคนสันนิษฐานว่า คำว่า "ญาวี" มาจากชื่อของอาณาจักรชวาโบราณที่ชื่อว่า "ญะวากา (Javaka)" ซึ่งถือกำเนิดก่อนอาณาจักรมัชปาหิตและศรีวิชัย

อักษรญาวีที่เก่าแก่ที่มีการค้นพบนั้นเป็นศิลาจารึก (Batu Bertulis) ค้นพบที่รัฐตรังกานู ประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย ในศิลาจารึกนี้ได้ปรากฏวันที่ของการจารึกคืออิญญะเราะฮ์ศักราชที่ 702 ซึ่งตรงกับปี ค.ศ. 1303 นอกจากนั้นมีการค้นพบบทกวีบีดาซารี (Syair Bidasari) ที่พบในเกาะสุมาตรา บทกวีนี้ได้ประพันธ์ขึ้นราวปี ค.ศ. 1300-1399 ภาษามลายูที่ใช้อักษรญาวีเป็นภาษาที่ยืมอักษรที่เป็นพยัญชนะจากภาษาอาหรับมาใช้ จะเขียนจากขวาไปซ้าย และมีการเพิ่มตัวพยัญชนะอีก 6 ตัว คือ Ca nga, pa ga va และ nya ในส่วนที่เป็นสระนั้นจะใช้พยัญชนะ อาลีฟ วาว และยาแทน และบางครั้งตัวสระจะไม่ปรากฏในตัวเขียน แต่จะปรากฏในตอนอ่านเท่านั้น ส่วนภาษามลายูคลาสสิกอาจจะไม่ปรากฏตัวสระของพยางค์สุดท้าย การอ่านต้องอาศัยประสบการณ์ มิฉะนั้นจะอ่านไม่ถูก ต่อมาเพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดการอ่านที่ผิด นักภาษาศาสตร์ก็ได้เพิ่มตัวอักษรที่เป็นสระของพยางค์สุดท้าย ความสำเร็จของนักภาษาศาสตร์ที่ได้เพิ่มสระให้กับพยางค์สุดท้ายของคำ ได้ทำให้นักภาษาศาสตร์บางคนมีความคิดที่จะเพิ่มสระให้กับทุกพยางค์เพื่อให้อ่านได้ถูกต้อง แต่ก็มีนักภาษาศาสตร์บางกลุ่มไม่เห็นด้วย โดยให้เหตุผลว่าต้องการรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมของภาษามลายูที่มาจากภาษาอาหรับที่ไม่มีสระแต่ผู้คนสามารถอ่านได้ถูกต้อง ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงถือกำเนิดสำนักคิดทางภาษามลายูขึ้นมาหลายสำนัก

รูปแบบการใช้อักษรญาวีนั้นมีพัฒนาการมาหลายช่วง ช่วงแรกเป็นช่วงที่ไม่ค่อยเป็นที่รู้จักมากนัก เป็นระบบการสะกดที่ใช้โดยปราชญ์ทางศาสนาและบรรดาราชาผู้ครองเมืองมลายู ต่อมาพันตรี ดาโต๊ะ หัจญี มุหัมหมัด สะอิด สุไลมาน (Mejar Dato Haji Mohd Said Sulaiman) จาก Persatuan Bahasa Melayu Persuratan

Buku-buku Diraja Johor ได้นำเสนอระบบการสะกดใหม่ที่มีชื่อย่อเรียกว่า “ปากัดตัน” (Pakatan) จากนั้นก็ถือกำเนิดระบบใหม่ที่นำเสนอโดยชะอ์บา (Za’aba)

ระบบการสะกดนี้เป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง ระบบนี้จะถูกเรียกว่าระบบญาวีชะอ์บา หลังจากนั้นก็มีระบบใหม่ที่เรียกว่า ญาวีดียัน ต่อมา Dewan Bahasa dan Pustaka ซึ่งเทียบได้กับราชบัณฑิตยสถานของไทยได้นำเสนอระบบญาวีใหม่ที่มีความสมบูรณ์และใช้อย่างแพร่หลายในปัจจุบัน

เนื่องจากภาษามลายูที่ใช้อักขระญาวีเพิ่งเกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในคริสต์ศตวรรษที่ 15 การเรียนการสอนเพื่อให้ผู้คนที่มักกะและมีความชำนาญในการใช้อักขระใหม่นี้ จึงกลายเป็นความรับผิดชอบของสถาบันต่าง ๆ ที่มีอยู่ในตอนนั้น และสถาบันที่มีบทบาทสำคัญในการสอนและธำรงไว้ซึ่งภาษามลายูอักขระญาวี ได้แก่ บ้านของผู้รู้ ปอเนาะ และในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ตาติกา มัดระชะฮ์และญามิอะฮ์เข้ามามีบทบาทสำคัญในการธำรงไว้ซึ่งภาษามลายูอักขระญาวี

ปัจจุบันภาษามลายูโดยเฉพาะภาษามลายูที่ใช้อักขระญาวีมีการใช้น้อยลง ไม่ว่าจะเป็นการใช้ในการศึกษา ใช้ในการสื่อสาร หรือใช้ในการเผยแพร่อิสลาม เยาวชนรุ่นใหม่เริ่มใช้ภาษาไทยในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน บางครั้งก็ใช้ภาษาที่ผสมผสานระหว่างภาษามลายูกับภาษาไทย ในส่วนที่เป็นการเขียนภาษามลายูอักขระโรมันก็เริ่มเข้ามามีอิทธิพลทำให้การใช้ภาษามลายูอักขระญาวีเริ่มลดลง

ในปี พ.ศ. 2506 ประเทศสหพันธรัฐมาเลเซียได้เริ่มมีการใช้ภาษามลายูอักขระโรมัน ซึ่งต่อมากภาษามลายูอักขระหรืออักขระโรมันก็เริ่มเข้ามามีอิทธิพลกับภาษามลายูที่ใช้ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ หลังจากนั้นภาษามลายูอักขระญาวีและอักขระโรมันก็ถูกนำมาใช้ในพื้นที่แห่งนี้ สิ่งดังกล่าวทำให้มุสลิมในพื้นที่แห่งนี้มีความรู้สึกว่าอัตลักษณ์ของพวกตนถูกคุกคาม และถูกกลืนกินทีละน้อย ด้วยเหตุนี้สถาบันทางสังคมโดยเฉพาะสถาบันการศึกษาในพื้นที่จึงได้รณรงค์และพยายามอย่างเต็มที่เพื่อฟื้นฟูและรักษาภาษามลายูอักขระญาวีนี้ให้คงอยู่ตลอดไป

การถือกำเนิดและพัฒนาการของปอเนาะ

คำว่า “ปอเนาะ” มีรากศัพท์มาจากภาษาอาหรับคำว่า “ฟุนดูก” ซึ่งหมายถึง ที่พักหรือโรงแรม คำนี้มาจากรากศัพท์ภาษากรีกออราบิก (Creco-Arabic) คำว่า “Pandokein” ซึ่งหมายถึง ที่พัก (Munjid fi al Lughat wa al l’lam, 1986) เนื่องจากชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีสำเนียงการพูดภาษามลายูถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองโดยทั่วไปมักจะไม่มีออกเสียงตัวสะกดตัวสุดท้ายของแต่ละพยางค์ คำว่า “ฟุนดูก” จึงออกเสียงกลายเป็น “ฟุนู” โดยไม่มีการออกเสียงตัวสะกดตัวสุดท้ายของพยางค์แรกและพยางค์ที่สอง และต่อมาคำว่า “ฟุนู” ได้เพี้ยนกลายมาเป็น “ปอเนาะ” ในที่สุด

อิสมาอิล อิสฮาก บินจสมิท (Ismail Ishaq Benjasmith, 2015) มีทัศนะว่า “ปอเนาะกรือเซะ” เป็นปอเนาะแห่งแรกที่ถือกำเนิดในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปอเนาะแห่งนี้ก่อตั้งในราวคริสต์ศตวรรษที่ 15 โดยเชคเศาะฟิยูดดีน อัลอับบาส อัลยะมะนีย ส่วนวันมูหัมมัด เศาะฆีร์ ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ปัตตานีกลับมีทัศนะว่าปอเนาะแห่งแรกในจังหวัดชายแดนภาคใต้คือ “ปอเนาะกัวลาบือเกาะ” ก่อตั้งในคริสต์ศตวรรษที่ 16 โดยบุตรคนหนึ่งของเชคอุษมานที่มาจากประเทศเยเมน ปอเนาะแห่งนี้ตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำกัวลาบือเกาะซึ่งใกล้กับเมืองกรือเซะ ส่วนปอเนาะสะนอญญาร ก็เป็นปอเนาะที่เก่าแก่อีกแห่งหนึ่งที่ก่อตั้งโดยบังลิมาพะกีธ ลือบัยวันมูซอ มีบางทัศนะกล่าวว่าปอเนาะเบินดิงตายอเป็นปอเนาะแห่งแรกที่ถือกำเนิดในจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่ความจริงปอเนาะแห่งนี้ก่อตั้งขึ้นราวปี ค.ศ. 1817 (Abdul Razak Muhmood; Ahmad Fathi Al-Fatani, 2018).

ปอเนาะถือเป็นสถาบันศึกษาที่เก่าแก่ที่สุดสถาบันหนึ่งที่ถือกำเนิดในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นสถาบันการศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในด้านการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ซึ่งรวมถึงการรักษาและดำรงไว้ซึ่งการใช้ภาษามลายูอักขระญาวิ ปอเนาะนั้นวิวัฒนาการมาจากบ้านของผู้รู้ที่เป็นสถาบันการศึกษาที่เก่าแก่ที่สุดในภูมิภาคนี้ กล่าวคือเมื่อปรากฏมีผู้รู้ก็จะมีผู้คนจำนวนหนึ่งเดินทางมาเพื่อแสวงหาความรู้จากผู้รู้

คนนั้น เพื่อความสะดวกของพวกเขา พวกเขาจะสร้างกระท่อมเป็นที่พักอาศัยชั่วคราว บริเวณใกล้ ๆ กับบ้านของผู้รู้ ที่พักเหล่านั้นจะถูกเรียกว่า “ปอเนาะ” ที่หมายถึงที่พัก ถ้าปรากฏมีผู้คนที่ต้องการแสวงหาความรู้เป็นจำนวนมาก ที่พักในบริเวณบ้านของผู้รู้ ก็จะมีจำนวนมากขึ้นตามไปด้วย และบ้านของผู้รู้ก็จะกลายเป็นศูนย์กลางของแหล่ง การเรียนรู้ ด้วยเหตุผลดังกล่าวปอเนาะจึงเป็นสถานที่แสวงหาความรู้ที่บ้านของผู้รู้ที่ เรียกว่าโต๊ะครูเป็นศูนย์กลาง มีโต๊ะครูเป็นผู้สอนหลักเพียงคนเดียว แต่บางปอเนาะ โต๊ะครูจะมอบให้ผู้เรียนบางคนเป็นผู้ช่วยสอน โดยปกติโต๊ะครูจะสร้างระเบียงติดกับ บ้านของตนเองไว้เป็นสถานที่ละหมาดและจัดการเรียนการสอน สำหรับผู้เรียนจะพัก อยู่ในกระท่อมเล็ก ๆ ที่ปลูกกันเรียงรายในบริเวณที่โต๊ะครูจัดให้ โดยปกติจะอยู่บริเวณ ใกล้กับบ้านของโต๊ะครู กระท่อมเหล่านี้จะเรียกว่า “ปอเนาะ” ผู้เรียนในปอเนาะ มักจะถูกเรียกว่า “โต๊ะปาเก” ปอเนาะบางหลังโต๊ะครูเป็นผู้สร้างให้ แต่โดยส่วนใหญ่ แล้วผู้ปกครองของผู้เรียนจะเป็นผู้สร้างเอง นอกจากปอเนาะของลูกศิษย์แล้วก็ยังมี บ้านของประชาชนทั่วไปที่ต้องการศึกษาหลักการศาสนาไปปลูกบริเวณบ้านของโต๊ะ ครู ภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอนในปอเนาะโดยส่วนใหญ่จะใช้ภาษามลายู

การเรียนการสอนในปอเนาะสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ลักษณะแรก เป็นการเรียนการสอนสำหรับบุคคลทั่วไป การเรียนการสอนประเภทนี้มีวิชาที่สอน ได้แก่ วิชาฟิสิกส์ วิชาเตาฮีด และดัตส์รีร์ ลักษณะที่สองคือการเรียนการสอนสำหรับโต๊ะ ปาเก การเรียนการสอนลักษณะที่สองนี้แบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ 1. การเรียนการ สอนสำหรับโต๊ะปาเกทุกคน การเรียนการสอนประเภทนี้จะเป็นการเรียนการสอน ทั่ว ๆ ไป 2. การเรียนการสอนสำหรับโต๊ะปาเกที่ถูกคัดเลือก การเรียนการสอน ประเภทนี้ผู้เรียนจะน้อยกว่า แต่เนื้อหาจะเข้มข้นกว่าประเภทแรก 3. การเรียนการ สอนสำหรับโต๊ะปาเกที่ถูกคัดสรรเป็นพิเศษ การเรียนการสอนประเภทนี้มีผู้เรียน น้อยกว่าประเภทอื่น ๆ แต่เนื้อหาจะเข้มข้นกว่าทุกประเภท กลุ่มนี้มักจะเป็นการเรียน การสอนแบบตัวต่อตัว ผู้เรียนในกลุ่มนี้มักจะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยสอนของ โต๊ะครู ผู้เรียนในกลุ่มนี้มักถูกเรียกว่า “เกอปาโลเตาเฮอะฮ์” ที่ได้รับมอบหมาย ให้ทำหน้าที่เสมือนหัวหน้าผู้เรียนด้วย สำหรับช่วงเวลาของการเรียนการสอนใน

ปอเนาะจะแบ่งออกเป็น 3 ช่วงด้วยกัน คือช่วงเช้าหลังจากการละหมาดศุบห์ ช่วงที่สองคือช่วงหลังจากการละหมาดซุฮรีและช่วงที่สามเป็นช่วงหลังจากการละหมาดมัฆริบ แต่ละปอเนาะจะใช้เวลาเรียนที่แตกต่างกันไป แต่โดยทั่วไปแล้วจะใช้เวลาเรียนประมาณ 2-3 ชั่วโมงต่อครั้ง

ในปอเนาะผู้เรียนชายจะถูกเรียกว่า“โต๊ะปาเก” ที่มาจากคำว่าโต๊ะฟาگیر ซึ่งหมายถึงอนาถายากจน หรือมีอีกทีคนะหนึ่งทีเรียกผู้เรียนชายดังกล่าวว่า”โต๊ะฟา กิฮ” ซึ่งหมายถึงผู้รู้ในสาขาศาสนบัญญัติ คำว่า”โต๊ะฟาگیر”หรือ ”โต๊ะฟา กิฮ” ต่อมาเพี้ยนเป็น “โต๊ะปาเก” หาก”โต๊ะฟาเก”มาจากคำว่าโต๊ะฟาگیر คำนี้จะมีความหมาย สองนัยยะ นัยยะแรกคือ ผู้อนาถา ในความเข้าใจของผู้คนทั่วไปโต๊ะปาเกจะหมายถึงผู้ ที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ เป็นผู้ที่มีความสมบัติครบถ้วนสามารถเป็นผู้รับเงินชะกาตได้ นัย ยะที่สองคือการขาดแคลนความรู้โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับหลักการของศาสนา แต่ถ้า คำว่า”โต๊ะปาเก” มาจากคำว่า”โต๊ะฟา กิฮ” คำว่าโต๊ะปาเกจะหมายถึงผู้มีความรู้ด้าน ฟิกฮหรือศาสนบัญญัติ

ในอดีตปัจจัยความอยู่รอดของปอเนาะจะขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการคือ 1. ชื่อเสียงของโต๊ะครู ตัวบ่งชี้ถึงชื่อเสียงของโต๊ะครูก็คือจำนวนผู้เรียนที่มาศึกษาใน ปอเนาะ 2. การสนับสนุนงบประมาณจากสังคมซึ่งรวมถึงหมู่บ้านบริเวณรอบ ๆ ปอเนาะ จากผู้ปกครองและผู้เรียนที่มาศึกษาในปอเนาะ 3. ผู้สืบทอด มีปอเนาะหลาย แห่งที่ต้องปิดกิจการเนื่องจากไม่มีผู้สืบทอดหลังจากโต๊ะครูเสียชีวิตไปแล้ว โดยส่วน ใหญ่แล้วผู้สืบทอดจะเป็นลูกหรือลูกเขยของโต๊ะครู จะมีบางปอเนาะที่ให้หัวหน้า ผู้เรียนเป็นผู้สืบทอด ส่วนการอยู่รอดของปอเนาะในอนาคตนั้นอาจจะมีปัจจัยอื่น ๆ อีก เช่น การสนับสนุนหรือการแทรกแซงจากภาครัฐ

การถือกำเนิดและพัฒนาการของมัดระซะฮ์

มัดระซะฮ์มีรากศัพท์มาจากคำว่า “ตะเราะซะฮะ” หมายถึง เรียน หรือศึกษา หาความรู้ ส่วนคำว่ามัดระซะฮ์นั้นหมายถึงสถานที่ศึกษาหาความรู้ซึ่งรวมถึงโรงเรียน และสถาบันการศึกษาขั้นสูง แต่ในปัจจุบันมัดระซะฮ์มักจะหมายถึงโรงเรียน

ในอดีตมัดระซะฮ์จะหมายถึงสถาบันการศึกษาชั้นสูง ปัจจุบันบางประเทศยังเรียกสถาบันการศึกษาชั้นสูงว่ามัดระซะฮ์ ต่อมาเมื่อมีการใช้คำว่า “ญามิอะฮ์” เพื่อใช้เรียกสถาบันการศึกษาชั้นสูงหรือใช้เรียกมหาวิทยาลัย คำว่ามัดระซะฮ์จึงถูกจำกัดกรอบให้หมายถึงโรงเรียนโดยไม่รวมถึงมหาวิทยาลัยทั้ง ๆ ที่มัดระซะฮ์ในอดีตจะหมายรวมถึงสถาบันการศึกษาชั้นสูงด้วย มัดระซะฮ์ในอดีตเป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงที่มีสอนทั้งวิชาการศาสนาและวิชาการสมัยใหม่ โดยทั้งสองศาสตร์จะถูกแบ่งเป็นสองประเภทคือศาสตร์ที่เป็นฟิรฎูฮ์อินและศาสตร์ที่เป็นฟิรฎูฮ์กีฟายะฮ์ ระบบมัดระซะฮ์จะเป็นที่นิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยนิซอมุลมุลก์ กล่าวกันว่าเกือบทุกเมืองของราชอาณาจักรมุสลิมจะมีมัดระซะฮ์นิซอมุลมุลก์อยู่

มัดระซะฮ์แห่งแรกในหะรอหมัยน์ถูกสถาปนาขึ้นในปี ฮ.ศ.571 (ค.ศ. 1175) โดยอาฟีฟ อับดุลลอฮ์ มุหัมมัด อัลอูรซุฟี มัดระซะฮ์ดังกล่าวตั้งอยู่ใกล้กับประตูมูเราะฮ์ ทางด้านทิศใต้ของมัสยิดอัลหะรอหม์ ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 มัดระซะฮ์ในมักกะฮ์มีจำนวน 19 แห่ง ซึ่งส่วนใหญ่ก่อตั้งโดยภาคเอกชน (Ahmad Shalaby, 1973) แม้ในมักกะฮ์จะมีมัดระซะฮ์เป็นจำนวนมาก แต่มัดระซะฮ์ที่ได้รับความนิยมของผู้คนในจังหวัดชายภาคใต้มีเพียงไม่กี่แห่ง เช่น มัดระซะฮ์ดาร์ อัล อุลูม (Madrasah Dar al-'Ulum ค.ศ. 1934) มัดระซะฮ์อินโดนีเซีย (Madrasah Indonesia ค.ศ. 1927) และมัดระซะฮ์เศาวลาฎียะฮ์ (Madrasah Sawlatiyah ค.ศ. 1874) ผู้คนในจังหวัดชายภาคใต้จะนิยมศึกษาที่มัดระซะฮ์ดาร์ อัล อุลูม และมัดระซะฮ์อินโดนีเซีย มัดระซะฮ์ทั้งสองนี้ก่อตั้งโดยชาวอินโดนีเซีย ภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอนคือภาษาอาหรับและภาษามลายู ผู้สอนก็เป็นชาวมลายูเช่นกัน ส่วนมัดระซะฮ์เศาวลาฎียะฮ์ก่อตั้งโดยชาวอินเดีย มัดระซะฮ์แห่งนี้จะใช้ภาษาอาหรับเป็นหลัก

สำหรับชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ระบบการศึกษาแบบมัดระซะฮ์เป็นระบบการศึกษาใหม่ ที่เกิดขึ้นในราว ๆ ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เพราะก่อนหน้านี้ผู้คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้จะรู้จักเฉพาะการศึกษาแบบระบบปอเนาะ การศึกษาระบบมัดระซะฮ์นั้นเริ่มปรากฏในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงปี พ.ศ. 2473-

2483 เป็นต้นมา มัธยมศึกษาแห่งแรกในจังหวัดชายแดนภาคใต้คือ มัธยมศึกษาอัลมะอารีฟ อัลวะฎอนียะฮ์ (Madrasah al-Ma'arif al-Wataniyah) เริ่มก่อสร้างในราวปี พ.ศ. 2474 และได้เปิดเป็นทางการในปีพ.ศ. 2476 ผู้ก่อตั้งมัธยมศึกษาแห่งนี้คือฮัจญ์สุหลง อาคารเรียนของมัธยมศึกษาดังกล่าวเป็นอาคารไม้ 2 ชั้น ชั้นล่างเป็นห้องเรียน มีผู้เรียนประมาณ 200 คน ชั้นบนเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจโดยเฉพาะใช้ในการละหมาดประจำวันท่ามกลางเวลาซึ่งมีชาวบ้านมาประกอบศาสนกิจทุกวันไม่ขาดสาย มัธยมศึกษาแห่งนี้ได้ดำเนินการเพียง 2 ปี ต่อมาจะมีมัธยมศึกษาแห่งใหม่เกิดขึ้น ณ หมู่บ้านกรือเซะ ห่างจากมัธยมศึกษาอัลมะอารีฟ อัลวะฎอนียะฮ์ราว 6 กิโลเมตร มัธยมศึกษาแห่งใหม่นี้ใช้ชื่อว่า มัธยมศึกษาอัลอิศลาฮ์ อัลดีนียะฮ์ (Madrasah al-Islah al-Diniyah) ดำเนินการโดยฮัจญ์ अबดุล มาญิด อัมบุง (Haji Abdul Majid Embung) ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทของฮัจญ์สุหลง

การก่อตั้งมัธยมศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้สามารถแบ่งออกเป็น 3 รุ่น รุ่นแรกได้แก่ 1. มัธยมศึกษาอัลมะอารีฟ อัลวะฎอนียะฮ์ 2. มัธยมศึกษาอัลอิสละฮ์ อัลดีนียะฮ์ 3. มัธยมศึกษาอะชีซสถาน. ปัจจุบันคือโรงเรียนอาชีซสถาน อำเภอนาประดู่ จังหวัดปัตตานี 4. มัธยมศึกษาอัลอิสละฮ์ อัลดีนียะฮ์ 5. มัธยมศึกษาอัลดะอวะฮ์ ในอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี 6. มัธยมศึกษาอีร์ อัลอันวารุ ในอำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส 7. คือ มัธยมศึกษาตาร์ลุโลม นิบงบารู อำเภอเมือง จังหวัดยะลา รุ่นที่สอง ได้แก่ 1. มัธยมศึกษาตาร์ลุสลาม ปัจจุบันคือโรงเรียนตาร์ลุสลาม ดันหยงมัส อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส 2. มะอฮัด อัลบิอชะฮ์ อัลดีนียะฮ์ ปัจจุบันคือโรงเรียนธรรมวิद्या มูลนิธิ ในจังหวัดยะลา 3. มัธยมศึกษาอีร์บียะฮ์ อัลอิสลามียะฮ์ ปัจจุบันคือโรงเรียนศาสนูปถัมภ์ ตั้งอยู่ ณ บ้านบานา อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี 4. มุอัชชะฮะฮ์ อัลซากอพะฮ์ อัลอิสลามียะฮ์ ปัจจุบันคือโรงเรียนวัฒนธรรมอิสลามที่ตั้งอยู่ ณ หมู่บ้านพ้อมิ่ง อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี 5. มัธยมศึกษาอันชะฮ์ฏอตุล ซุอบาน ปัจจุบันคือโรงเรียนนะฮ์ฏอตุลซุอบาน ในอำเภอรือเสาะ ส่วนรุ่นที่สามเป็นมัธยมศึกษาที่แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในปี พ.ศ. 2500 และต่อมาในปี พ.ศ. 2526 ได้แปรสภาพเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

บทบาท

บทบาทของปอเนาะและมัดตระชะฮ์ในการรักษาและธำรงไว้ซึ่งภาษามลายูอักษระญาวี

1. การปลูกจิตสำนึกให้เห็นความสำคัญของภาษามลายูอักษระญาวี ภาษามลายูอักษระญาวีถือเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของชาวมลายู และถือเป็นสัญลักษณ์ของอารยธรรมมลายูด้วย สำหรับชาวมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้ภาษามลายูนั้นไม่ใช่เป็นเพียงภาษาในการสื่อสารเพียงอย่างเดียว แต่ภาษามลายูโดยเฉพาะภาษามลายูที่ใช้อักษระญาวีมีความหมายมากกว่าเป็นภาษาในการสื่อสาร เพราะภาษามลายูอักษระญาวีมีนัยยะว่าผู้ที่สามารถสื่อและใช้ภาษามลายูอักษระญาวีเป็นมุสลิม การเข้าเป็นมุสลิมใหม่บางครั้งก็เรียกว่าการเข้าญาวี นี่เป็นเหตุผลหนึ่งที่บางครั้งคำว่า “มุสลิม” และ “มลายู” สามารถใช้แทนกันได้ และใช้ในความหมายเดียวกัน ด้วยเหตุผลดังกล่าวการปลูกฝังจิตสำนึกในการรักษาและธำรงไว้ซึ่งภาษามลายูโดยเฉพาะภาษามลายูที่ใช้อักษระญาวีจึงมีความหมายอย่างมากต่อชีวิตและการดำรงอยู่ของชาวมลายูในพื้นที่แห่งนี้

2. การเลือกใช้หนังสือหรือตำราภาษามลายูที่ใช้อักษระญาวี ผู้สอนในปอเนาะส่วนใหญ่มีทักษะในการใช้ภาษาอาหรับ อีกทั้งวิชาการอิสลามมาจากแหล่งความรู้ที่เป็นภาษาอาหรับ แต่ผู้สอนในปอเนาะที่เรียกว่าโต๊ะครูกลับเลือกใช้หนังสือหรือตำราที่เป็นภาษามลายูที่ใช้อักษระญาวี หนังสือหรือตำราที่เป็นภาษามลายูอักษระญาวีจะเป็นที่รู้จักในฐานะ “กิตาบ กุนิง” หากแปลตามรากศัพท์จะหมายถึงตำราเหลือง ที่เรียกว่าตำราเหลืองหรือตำราสีเหลืองก็เพราะกระดาษที่ใช้ในหนังสือนี้มีสีค่อนข้างไปทางสีเหลืองปนน้ำตามอ่อน ซึ่งสีดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความเก่าแก่ ความขลัง อีกทั้งภาษาที่ใช้ในหนังสือดังกล่าวก็เป็นระบบที่เก่าแก่ก่อนญาวีระบบชะอ์บาด้วยซ้ำไป ในปัจจุบันหนังสือและตำราหลักที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในปอเนาะที่เป็นภาษามลายูอักษระญาวีได้แก่ 1. มัฎละอ อัลบัตรีน วะ มัจญมูอ อัล ประพันธ์โดย

อัลอับดุลพะกีร์ อัลฆอนีย์ มุหัมมัด บิน อิสมาอีล ดาเวด พะฆอนีย์ 2. อิตายะต อัล-คิ
บายาน ประพันธ์โดย อูบอ อับดุลลาฮฺ หุสซัยน์ นาซีร์ บิน มุหัมมัด ฆูยอยิบ 3. มุนยัต อัล
มุค็อลลีลีย์ ประพันธ์โดย เชค ดาเวด บิน อับดุลลอซ อัลพะฆอนีย์ 4. พระริตัต อัลพะรอ
อิต ฟี อิลม อะกออิต ประพันธ์โดย อะหมัด อิบนู มุหัมมัด ซัยน์ บิน มุศฎาะฟา บิน
มุหัมมัด อัลพะฆอนีย์ เป็นต้น

3. ใช้ภาษามลายูเป็นสื่อในการจัดการเรียนการสอนของเกือบทุกวิชา
ยกเว้นวิชาภาษาอาหรับ ภาษามลายูท้องถิ่นหรือที่เรียกว่าภาษามลายูปาดานิจะเป็น
สื่อในการจัดการเรียนสอนและการจดบันทึกล้วนใช้ภาษามลายูที่ใช้อักษรชะญาวี จะไม่
ใช้อักษรละหฺมี ซึ่งต่างจากมัตระชะฮะฮ์ที่บางครั้งจะมีการใช้ภาษามลายูอักษรละหฺมีบ้าง
การอธิบายหรือบรรยายจะใช้ภาษามลายู ส่วนการเขียนล้วนใช้ภาษามลายู
อักษรชะญาวีเช่นกัน

4. ภาษาในการสื่อสาร การสื่อสารหรือการตีพิมพ์ต่าง ๆ ในปอเนาะ
และมัตระชะฮะฮ์จะเป็นภาษามลายูอักษรชะญาวี ไม่มีการใช้ภาษามลายูอักษรละหฺมี เพราะ
อักษรละหฺมี มีต้นกำเนิดมาจากอักษรโรมัน

5. สื่อในการเผยแพร่อิสลาม ผ่านคุฎบะฮ์และดัชกิเราะฮ์ต่าง ๆ ปอเนาะและ
มัตระชะฮะฮ์จะมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่ใช้ภาษามลายู การเผยแพร่อิสลามผ่านคุฎบะฮ์ก็เป็น
ภาษามลายูเช่นกัน หากมีการเขียนร่างคุฎบะฮ์ก็จะเขียนด้วยภาษามลายูอักษรชะญาวี
นอกจากนั้นดัชกิเราะฮ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรก็จะเป็นภาษามลายูที่ใช้อักษรชะญาวี
เช่นกัน

6. มัตระชะฮะฮ์มักส่งเสริมการใช้ภาษามลายูผ่านการประพันธ์บทกลอน
หรือบทร้อยแก้ว หรือการแข่งขันกล่าวสุนทรพจน์เพื่อส่งเสริมให้มีการใช้ภาษามลายู
และการประพันธ์บทกลอนเหล่านี้ก็จะเน้นการใช้ภาษามลายูอักษรชะญาวี

สรุปผลการวิจัย

อิสลามเข้ามาในจังหวัดชายแดนภาคใต้สามศตวรรษก่อนที่อิสลามจะเข้ามา
สู่ชนชั้นปกครองที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 15 แห่งคริสตศักราช เมื่อกษัตริย์ลังกาสุกะองค์

สุดท้ายเข้ารับอิสลามคำว่าปาตานีก็ปรากฏตัวขึ้น จากนั้นวัฒนธรรมที่อิงศาสนาอิสลามก็เข้ามาแทนที่วัฒนธรรมและแนวปฏิบัติเก่า ๆ จากนั้นภาษามลายูที่เคยใช้อักขระปัลลวะก็ถูกแทนที่ด้วยอักขระญาวีที่มาจากอักขระอาหรับ สถาบันที่มีบทบาทสำคัญในการธำรงและรักษาภาษามลายูอักขระญาวีก็มีปอเนาะที่เกิดขึ้นครั้งแรกในราวคริสต์ศตวรรษที่ 15 และต่อมาก็มีมีตระชะฮ์ที่ถือกำเนิดในราวคริสต์ศตวรรษที่ 20 สำหรับภาษามลายูนั้นถือเป็นภาษาหลักภาษาหนึ่งในตระกูลภาษาออสโตรนีเซียนที่ได้ผ่านวิวัฒนาการมา 5 ช่วงสมัยคือ สมัยมลายูโบราณ สมัยมลายูเก่า สมัยมลายูคลาสสิก สมัยมลายูก่อนสมัยใหม่ และสมัยมลายูสมัยใหม่ ส่วนรูปแบบการใช้อักขระญาวินั้นมีพัฒนาการมาหลายช่วง ช่วงแรกเป็นช่วงที่ไม่ค่อยเป็นที่รู้จักมากนักเป็นระบบการสะกดที่ใช้โดยปราชญ์ทางศาสนาและบรรดาราชาผู้ครองเมืองมลายู ต่อมาได้มีการนำเสนอระบบการสะกดใหม่ที่มีชื่อเรียกว่า “ปากัดตัน” (Pakatan) จากนั้นก็ถือกำเนิดระบบใหม่ที่นำเสนอโดยชะอ์บา (Za’aba) ที่เรียกว่าระบบญาวีชะอ์บา หลังจากนั้นก็มีระบบญาวีดียัน และต่อมา ราชบัณฑิตยสถานของสหพันธรัฐมาเลเซีย (Dewan Bahasa dan Pustaka) ได้นำเสนอระบบญาวีใหม่ที่มีความสมบูรณ์และใช้อย่างแพร่หลายจนถึงปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- Bashah, A. H. (1994). *Raja Champa dan Dinasti Jembal dalam Patani Besar*. Pustaka Reka.
- Benjasmith, I. I. (2015). “Pengaruh Pengajian Pondok dalam Pembinaan Tamadun Masyarakat Islam Nusantara” *Ijtimak Ulamak Nusamytra* 1427/2015 5 Muharram 1427/18 Oktober 2015 Kelantan.
- Dahlan, A. (2017). *Sejarah Melayu*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Haji Abdullah, A. R. (2007). *Sejarah dan Tamadun Islam*. Pustaka Darussalam.

Melebek, A. R., & Moain, A. J. (2005). *Sejarah Bahasa Melayu*. Utusan
Publication & Distributors Sdn.Bhd.

Muhmood, A. R., & Al-Fatani, A. F. (2018). *Kelantan-Patani Ulama' dan
Intelektualisme Melayu Wilayah Timur*. Pustaka Aman Press.

Mohd. Zamberi A. Malek (1993). *Umat Islam Patani: Sejarah dan Politik*.
Hizbi.

Shalaby, A. (1973). *Sejarah Pendidikan Islam*. Bulun Bintang.

Teeuw, A. & Wyatt, D. K. (1970). *Hikayat Patani*. Martinus Nijhoff.

Wikipedia. [https://ms.wikipedia.org/wiki/Bahasa Melayu](https://ms.wikipedia.org/wiki/Bahasa_Melayu). Retrieved
Retrieved 23 May 2023.